

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/100/85/95

SYTUACJA EKONOMICZNA GOSPODARSTW DOMOWYCH

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, MAJ '95

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Od pewnego czasu w naszych sondażach systematycznie podejmujemy kwestie kondycji finansowej gospodarstw domowych. Celem tych cyklicznych badań jest aktualizowanie danych na temat materialnych warunków życia Polaków oraz sposobów radzenia sobie gospodarstw z trudnościami finansowymi w nowych warunkach ekonomicznych¹. Porównywanie wyników sondaży realizowanych w różnych okresach umożliwia także prześledzenie ewentualnych zmian położenia materialnego społeczeństwa polskiego lub poszczególnych grup społecznych.

Dochody

Podstawowym źródłem utrzymania ankietowanych są dochody z wykonywanej pracy w głównym miejscu zatrudnienia (48%) oraz świadczenia emerytalne i rentowe (30%). Ponadto 18% badanych deklaruje podejmowanie różnego rodzaju dodatkowych prac i zajęć zarobkowych (regularnie bądź sporadycznie), stanowiących dodatkowe źródło pieniędzy w budżecie domowym. Średni dochód na jedną osobę w rodzinie w całej zbiorowości wynosi 245 zł. Przeciętne gospodarstwo domowe składa się z 4 osób. Zatem średni całkowity dochód takiego gospodarstwa wynosi 980 zł, czyli dokładnie tyle, ile wynosi minimum socjalne, obliczone przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych dla 4-osobowej rodziny².

¹ Badanie "Co o tym myślisz?" zrealizowano w dniach 7-11 kwietnia '95 na 1177-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

² *Koszyk dla ubogich*, "Gazeta Wyborcza" nr 108, 11 maja '95.

Tabela 1. Dochody na osobę w rodzinie według wykształcenia

w procentach

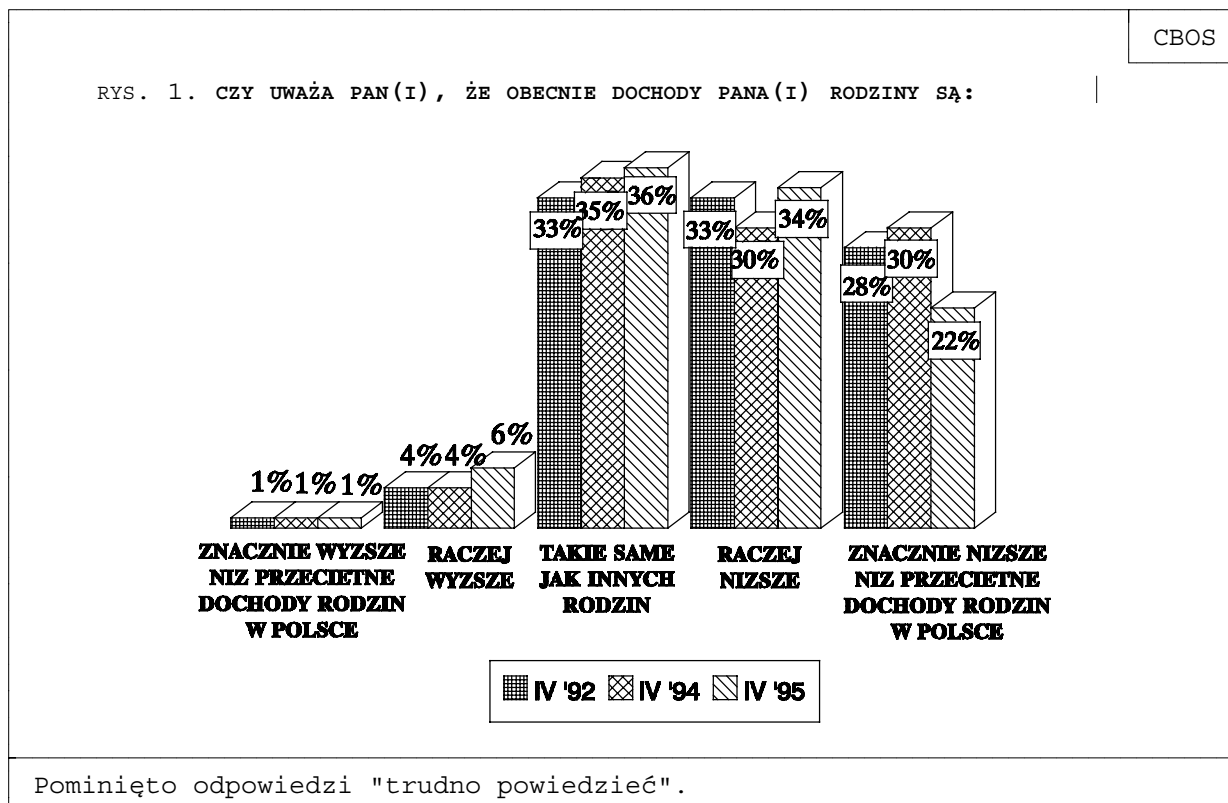
Deklarowany dochód na jedną osobę w rodzinie	Ogółem	Wykształcenie			
		Podstawowe	Zasadnicze zawodowe	Średnie	Wyższe
Poniżej 125 zł	20	24	29	12	1
125-199	17	17	26	13	7
200-274	28	34	24	27	20
274-324	15	15	10	20	12
325 zł i powyżej	19	10	11	27	60

Z analizy społeczno-demograficznej wynika, że wysokość dochodu na osobę w rodzinie zależy przede wszystkim od wykształcenia i kwalifikacji zawodowych badanych.

Najniższe dochody na członka rodziny występują najczęściej w rodzinach osób niżej wykształconych i charakteryzujących się brakiem wysokich kwalifikacji zawodowych. Dochody poniżej 200 zł na osobę deklaruje 55% respondentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym, 41% z wykształceniem podstawowym, trzy piąte rolników (60%) i ponad połowa robotników niewykwalifikowanych (55%), w tym co trzeci rolnik i co trzeci robotnik osiąga tylko najniższy z wymienionych progów dochodowych. Osobne zagadnienie stanowią dochody rodzin bezrobotnych (blisko 70% spośród nich ma poniżej 200 zł na osobę w rodzinie).

Najwyższe dochody na osobę w rodzinie osiągają mieszkańcy wielkich miast (38%), osoby wykształcone (60%), posiadające wysokie kwalifikacje zawodowe (ponad połowa kadry kierowniczej i inteligencji) bądź pracujące na własny rachunek (45%).

Co trzeci ankietowany (36%) jest zdania, że dochody jego rodziny są takie same jak innych rodzin w Polsce. Ponad połowa badanych (56%) ocenia, że osiąga dochody niższe niż przeciętne, można więc mówić o istnieniu poczucia upośledzenia finansowego większości respondentów.

Postrzeganie własnych dochodów na tle wyobrażeń o dochodach innych rodzin w zasadzie nie zmieniło się w porównywanym okresie, inne jest jedynie rozłożenie akcentów wśród osób deklarujących poczucie upośledzenia ekonomicznego (osłabienie zdecydowanego poczucia osiągnięcia dochodów niższych niż przeciętne). Zmieniła się również ocena własnych dochodów w porównaniu z przeciętną krajową w poszczególnych grupach społeczno--zawodowych. Znajduje to potwierdzenie w wynikach innych badań CBOS, na podstawie których można mówić o wzroście znaczenia wykształcenia i cech merytokratycznych dla statusu społecznego i ekonomicznego jednostki³.

³ Por. komunikaty CBOS "Mobilność w świadomości społecznej", marzec '95 oraz "Ruchliwość zawodowa i geograficzna", kwiecień '95.

Tabela 2. Ocena własnych dochodów w porównaniu z przeciętnymi dochodami w Polsce według grup społeczno-zawodowych

w procentach

Grupy społeczno-zawodowe	Kwiecień '94			Kwiecień '95		
	wyższe niż przeciętne	przeciętne	niższe niż przeciętne	wyższe niż przeciętne	przeciętne	niższe niż przeciętne
<u>Pracujący:</u>						
- kadra kierownicza i inteligencja	21	53	26	23	50	27
- pracownicy umysłowi niższego szczebla	2	39	58	9	44	43
- pracownicy fizyczno-umysłowi	3	41	56	6	44	50
- robotnicy wykwalifikowani	0	47	53	9	39	52
- robotnicy niewykwalifikowani	1	31	68	2	15	83
- rolnicy	1	26	72	2	30	67
- prywatni przedsiębiorcy	24	56	20	15	58	22
<u>Bierni zawodowo:</u>						
- renciści i emeryci	3	30	66	5	35	59
- uczniowie i studenci	9	32	59	17	52	30
- bezrobotni	3	16	80	2	13	84
- gospodynie domowe	7	43	50	6	38	56

Swoje dochody jako wyższe niż przeciętne postrzega co trzeci respondent z wyższym wykształceniem, co czwarty przedstawiciel kadry kierowniczej i inteligencji, co trzeci ankietowany oceniający sytuację swego gospodarstwa domowego jako dobrą i co czwarty osiągający dochody powyżej 325 zł na osobę w rodzinie. Należy jednak podkreślić, że tylko nieliczni badani (7%) oceniają własne dochody jako wyższe niż przeciętne.

W całej zbiorowości dominuje poczucie osiągnięcia całkowitych dochodów rodziny poniżej przeciętnej krajowej.

Poczucie upośledzenia i deprivacji finansowej zgłasza dwie trzecie osób z wykształceniem podstawowym (65%), trzy piąte emerytów i rencistów (59%), trzy czwarte respondentów o najniższych dochodach na osobę w rodzinie. Mimo tych niepokojących wskaźników można zauważyć - w porównaniu z rokiem ubiegłym - pewien spadek poczucia upośledzenia wśród emerytów i rencistów, a przede wszystkim urzędników niższego szczebla. Być może jest to wynik zmian, które zaszły w miesiącu poprzedzającym badania: kontynuacji podwyżki płac w sferze budżetowej, niewielkiego wzrostu przeciętnej emerytury i renty, rozpoczęcia wypłat z zysku przedsiębiorstw⁴.

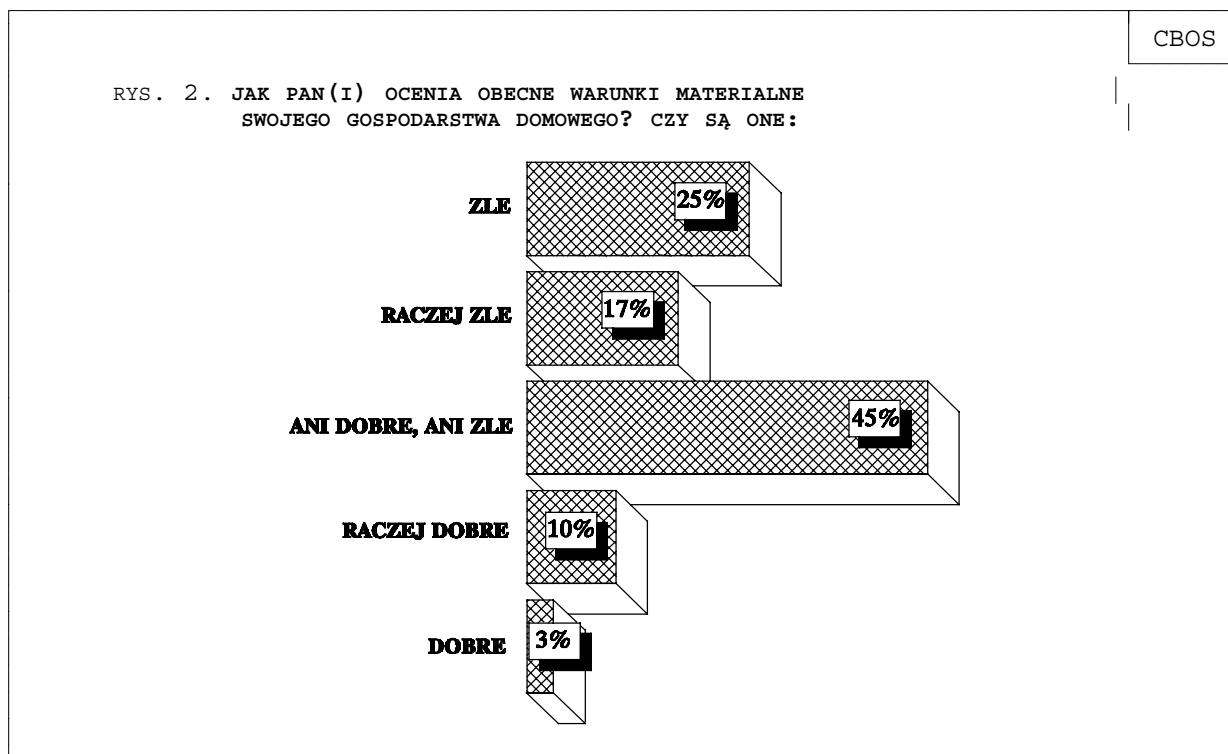
Jednocześnie, według deklaracji badanych, w porównaniu z kwietniem '94 pogorszyła się ocena sytuacji ekonomicznej wśród bezrobotnych i prywatnych przedsiębiorców.

W ciągu porównywanego okresu zaszły także zmiany w deklarowanych przez uczniów i studentów ocenach dochodów ich rodzin. Mogą one być symptomem zmian świadczących o tym, że coraz częściej na kontynuację nauki będą mogły sobie pozwolić osoby z rodzin zamożniejszych.

Ocena warunków materialnych i warunków życia

Struktura i ocena dochodów w rodzinach znajduje odbicie w deklarowanej samoocenie obecnych warunków materialnych gospodarstw domowych. Największa część badanych ocenia sytuację materialną swego gospodarstwa domowego jako średnią, ale odsetek ankietowanych deklarujących złą kondycję własnych gospodarstw domowych (42%) trzykrotnie przewyższa odsetek deklarujących dobre warunki materialne swych rodzin (13%).

⁴ Dane na podstawie *Informacji GUS o sytuacji gospodarczej kraju*, "Rzeczpospolita" nr 3 (73), 29 marca '95.

Zdecydowanie złą sytuację materialną deklarują: 46% gospodarstw domowych o najniższych dochodach na osobę w rodzinie, 48% rodzin respondentów bezrobotnych, co trzeci respondent z wykształceniem podstawowym i co trzeci robotnik niewykwalifikowany. Dobre (raczej dobre i dobre łącznie) warunki materialne swego gospodarstwa domowego deklarują: 43% respondentów z wykształceniem wyższym, 36% kadry kierowniczej i inteligencji, co trzeci prywatny przedsiębiorca, co czwarty mieszkaniec wielkiego miasta.

Jednocześnie warto nadmienić, że samoocena własnej sytuacji materialnej społeczeństwa polskiego od lat utrzymuje się - z niewielkimi wahaniami - na tym samym poziomie.

Tabela 3

w procentach

Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego?	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV '93	IV '94	IV '95
Dobrze	15	11	13
Ani dobrze, ani źle	44	46	45
Źle	41	41	42

Ponad połowa badanych uważa, że obecnie ich rodzinom żyje się gorzej niż przed rokiem. Zmianę warunków życia w tym okresie deklarują zarówno osoby z różnych grup dochodowych, jak i z gospodarstw o różnej kondycji materialnej. Ci, którzy obecną sytuację materialną swoich rodzin oceniają dobrze (16%), deklarują niemal w takim samym stopniu poprawę (19%), jak i pogorszenie (18%) warunków życia w ciągu ostatniego roku.

Tabela 4

w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	IV '94	X '94	IV '95
- znacznie lepiej	0	1	1
- nieco lepiej	7	10	8
- tak samo jak rok temu	44	32	36
- nieco gorzej	27	36	34
- znacznie gorzej	20	20	21
Trudno powiedzieć	2	1	1

Poprawę warunków życia najczęściej deklarują (łącznie 9%) osoby najmłodsze (do 24 roku życia), przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, osoby osiągające relatywnie najwyższe dochody. Natomiast pogorszenie warunków wskazują najczęściej (łącznie 55%) osoby w wieku 35-54 lata, robotnicy niewykwalifikowani, badani osiągający niskie dochody na osobę w rodzinie. W tej sytuacji znajduje się też trzy piąte bezrobotnych (por. tabele aneksowe).

Tabela 5. Zmiany sytuacji materialnej w ciągu ostatnich 12 miesięcy

w procentach

Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się:			
	Lepiej	Tak samo jak rok temu	Gorzej
<u>Ocena własnych warunków materialnych:</u>			
- złe	4	23	72
- średnie	10	40	49
- dobre	19	62	18
<u>Wykształcenie:</u>			
- podstawowe	6	36	57
- zasadnicze zawodowe	10	33	57
- średnie	9	36	55
- wyższe	16	49	34
<u>Dochody na osobę:</u>			
poniżej 125 zł	6	25	67
125-199	6	30	64
200-274	7	36	56
275-324	9	45	46
325 zł i powyżej	15	47	39

Im wyższe wykształcenie i wyższe dochody na osobę w rodzinie, tym rzadziej respondenci deklarują pogorszenie warunków życia, a częściej - poprawę.

Porównanie danych dotyczących zmian warunków życia w ciągu roku oraz oceny sytuacji materialnej od 1993 roku nasuwa ogólniejsze spostrzeżenia:

- ◆ obserwowane zmiany warunków życia i sytuacji materialnej polegają na ubożeniu bądź bogaceniu się jednostek w ramach grup społecznych, ale warunki materialne społeczeństwa polskiego jako całości od lat utrzymują się na tym samym poziomie;
- ◆ możemy mówić o postępującym rozwarstwieniu ekonomicznym i zwiększaniu się dystansu między ubóstwem a dostatkiem.

Sposób gospodarowania budżetem domowym

Ocena sytuacji ekonomicznej własnego gospodarstwa domowego jest stabilna i nie zmienia się od 1993 roku. Podobnie jak w latach poprzednich, największa część badanych jest zdania, że żyje na średnim poziomie - starcza im na bieżące potrzeby, ale poważniejsze zakupy wymagają już określonej strategii ekonomicznej gospodarstw.

Tabela 6

w procentach

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym:	Wskazania respondentów według terminów badań		
	V '93	IV '94	IV '95
- żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	9	9	9
- żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	42	43	42
- żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	45	44	45
- żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	3	3	3
- żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	0	0	1

W biedzie (nie starcza na zaspokojenie podstawowych potrzeb) żyje 28% rodzin bezrobotnych, 18% rodzin robotników niewykwalifikowanych, co piąta rodzina osiągająca najniższe dochody.

Najwięcej gospodarstw domowych żyje skromnie, z trudem wiążąc koniec z końcem. Najczęściej bardzo oszczędnie gospodarują swoim budżetem domowym badani nie mający kwalifikacji zawodowych (53%), gospodarstwa wiejskie (51%), osoby niżej wykształcone (48%).

Średni poziom życia najczęściej deklarują prywatni przedsiębiorcy (67%), kadra kierownicza i inteligencja (63%) oraz pracownicy umysłowi niższego szczebla (63%). Te same grupy społeczne najczęściej też wskazują, że nie mają specjalnych trosk materialnych.

Ogólnie można stwierdzić, że deklarowany poziom życia współwystępuje z poziomem wykształcenia i kwalifikacjami zawodowymi badanych. Życie bez trosk materialnych (bez specjalnego oszczędzania i luksusowe łącznie) deklaruje co czwarty respondent z wyższym wykształceniem (23%), 14% pracujących na własny rachunek oraz 12% kadry kierowniczej i inteligencji.

Tabela 7

w procentach

Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym:	Wskazania respondentów według wykształcenia			
	podstawowe	zasadnicze zawodowe	średnie	wyższe
- żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby	15	9	4	0
- żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować	48	45	35	27
- żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy	33	45	57	51
- żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania	2	1	3	19
- żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus	1	0	0	4

W sytuacji, kiedy połowa ankietowanych deklaruje życie poniżej średniego poziomu, co piąty respondent osiąga dochody na osobę w rodzinie nie wyższe niż 125 zł, a ponad połowa badanych ocenia, że obecnie ich rodziny żyją gorzej niż przed rokiem, nie dziwi fakt, że trzy czwarte respondentów wydaje w całości wszystkie pieniądze na bieżące potrzeby gospodarstw. Sytuacja ta nie zmieniła się w ciągu ostatniego roku.

Tabela 8

w procentach

Na co wydawano pieniądze w Pana(i) gospodarstwie domowym w ciągu ostatniego półrocza? Czy:		
	IV '94	IV '95
- w całości na bieżące potrzeby rodziny	75	76
- część na bieżące potrzeby rodziny, a część odkładaliśmy	15	12
- część na bieżące potrzeby rodziny, a część inwestowaliśmy w coś, co powinno przynieść dochód (w założenie lub rozwój własnego interesu, w zakup akcji itp.)	7	8
- część na bieżące potrzeby rodziny, część odkładaliśmy, a część inwestowaliśmy	3	3
- inaczej	0	1

Gospodarowanie budżetem domowym wyraźnie związane jest z wysokością dochodów na osobę w rodzinie. W zdecydowanej większości gospodarstw osiągających dochody najniższe (90%) oraz w granicach 125-199 zł na osobę (85%) bieżące potrzeby rodziny pochłaniają wszystkie pieniądze z domowego budżetu (późniejsze analizy wykażą, że zasoby finansowe wielu gospodarstw nie wystarczają na podstawowe, bieżące wydatki). Trzeba jednak dodać, że również ponad połowa (54%) osiągających najwyższe dochody deklaruje, że wystarcza im tylko na zaspokojenie bieżących potrzeb.

Ogólnie można jednak zauważyć, że wraz ze wzrostem subiektywnej oceny własnych warunków materialnych i współwystępującym wzrostem dochodów rośnie popularność zarówno oszczędzania, jak i inwestowania pieniędzy.

Tabela 9

w procentach

Na co wydawano pieniądze w Pana(i) gospodarstwie domowym w ciągu ostatniego półrocza? Czy:	Ocena warunków materialnych		
	dobrze	średnie	złe
	- w całości na bieżące potrzeby rodziny	31	75
- część na bieżące potrzeby rodziny, a część odkładaliśmy	28	14	5
- część na bieżące potrzeby rodziny, a część inwestowaliśmy w coś, co powinno przynieść dochód (w założenie lub rozwój własnego interesu, w zakup akcji itp.)	23	9	2
- część na bieżące potrzeby rodziny, część odkładaliśmy, a część inwestowaliśmy	17	2	1
- inaczej	2	0	1

Podobnie jak przed rokiem, popularniejsze jest odkładanie niż inwestowanie pieniędzy. Być może ma to związek z faktem, że 45% respondentów deklaruje potrzebę oszczędzania na poważniejsze zakupy. Oznacza to, iż w tych gospodarstwach odkładanie pieniędzy jest przemyślaną strategią ekonomiczną, umożliwiającą zaspokajanie bieżących potrzeb rodziny. Taka interpretacja znajduje potwierdzenie w tym, że - wyłączając prywatnych przedsiębiorców i rolników, dla których inwestycje są ściśle związane z charakterem pracy - inwestowanie pieniędzy jest najpopularniejsze wśród kadry kierowniczej i inteligencji, czyli grupy społecznej, która w największym stopniu deklaruje, iż "starcza im na wiele bez specjalnego oszczędzania".

Koszty wyżywienia i utrzymania mieszkania

Według danych GUS⁵, w pierwszych miesiącach 1995 roku nastąpił wyższy niż przewidywano wzrost cen żywności i usług. Spośród towarów żywnościowych najbardziej

⁵ Por. *Gospodarka w kraju w lutym 1995 roku oraz Sytuacja gospodarstw domowych*, "Rzeczpospolita" nr 75, 29 marca '95; *Inflacja wyższa od prognozowanej*, "Rzeczpospolita" nr 107, 10 maja '95.

podrożały podstawowe artykuły, tj. nabiał, cukier, ziemniaki, warzywa, mąka, pieczywo. Wzrosły także ceny usług, na które miały wpływ przede wszystkim podwyżki opłat mieszkaniowych (wzrost cen energii elektrycznej, gazu i wody), ale także komunikacyjnych, telekomunikacyjnych i pocztowych.

W kwietniowym sondażu pytaliśmy badanych, ile wynoszą całkowite wydatki na wyżywienie w ich gospodarstwach domowych (w tym na stołówki, obiady poza domem) oraz łączne na utrzymanie mieszkania (domu), tj. czynsz, komorne, opłata za wynajmowane mieszkanie, rachunki za opał i inne ogrzewanie, opłaty za energię elektryczną, gaz, wodę itp.

Średni koszt wyżywienia rodziny w całej badanej zbiorowości wynosi 412 zł, czyli od października '94 wzrósł o 37 zł. W kwietniu '95 średni koszt utrzymania mieszkania wynosił 222 zł i w porównywanym okresie wzrósł o 31 zł⁶.

Średni koszt wyżywienia w zależności od wielkości gospodarstwa			CBOS
<u>Liczba osób w gospodarstwie</u>	<u>Średni koszt wyżywienia (zł)</u>	<u>Średni koszt utrzymania mieszkania/domu (zł)</u>	
jedna	210	142	
dwie	327	186	
trzy	423	239	
cztery	467	226	
pięć	416	246	
sześć i więcej	482	237	

Zrozumiałe, że wydatki na żywność kształtowane są przez wysokość dochodów, wielkość gospodarstwa domowego (liczbę osób), miejsce zamieszkania (różnice cen żywności), a także trudne do uchwycenia różnice kulturowe.

Najwyższe wydatki na żywność deklarują badani z wyższym wykształceniem (573 zł), najniższe - osoby z wykształceniem podstawowym (347 zł).

⁶ Patrz komunikat CBOS "Dochody, wydatki i poziom życia gospodarstw domowych", listopad '94.

Koszty wyżywienia w zależności od wysokości dochodu		CBOS
<u>Dochód na osobę w gospodarstwie</u>	<u>Średnia wysokość wydatków na wyżywienie w gospodarstwie w zł</u>	
Poniżej 125 zł	325	
125-199	375	
200-274	382	
275-324	457	
325 zł i więcej	520	

Znacznie większe jest zróżnicowanie wydatków na żywność w zależności od wysokości dochodu niż na utrzymanie mieszkania.

Koszty utrzymania domu w zależności od wysokości dochodu		CBOS
<u>Dochód na osobę w gospodarstwie</u>	<u>Średnia wysokość wydatków na mieszkanie/dom w gospodarstwie w zł</u>	
Poniżej 125 zł	179	
125-199	194	
200-274	221	
275-324	248	
325 zł i więcej	260	

W celu zobiektywizowania wydatków gospodarstw domowych na zaspokojenie podstawowych potrzeb dokonaliśmy analizy udziału kosztów utrzymania (wyżywienia i wydatków na mieszkanie/dom łącznie) w całkowitym dochodzie gospodarstwa domowego (obliczonym w wyniku pomnożenia deklarowanego dochodu na osobę przez liczbę osób wspólnie prowadzących gospodarstwo).

Na tej podstawie możemy stwierdzić, że na wyżywienie i utrzymanie domu:

- ◆ jedna dziesiąta gospodarstw domowych (9%) wydaje swoje całkowite dochody,
- ◆ a jedna czwarta (24%) - przeznaczą więcej niż wynoszą całkowite dochody gospodarstwa domowego.

		CBOS
Udział 1 czynych wydatków na wyżywienie i utrzymanie mieszkania/domu w całkowitych dochodach gospodarstwa w zależności od wysokości dochodu		
<u>Wysokość dochodu na osobę</u>	<u>Udział kosztów wyżywienia i utrzymania domu w całkowitych dochodach gospodarstwa domowego</u>	
Poniżej 125 zł	140%	
125-199	90%	
200-274	88%	
275-324	77%	
325 zł i więcej	65%	N=1177

W najtrudniejszej sytuacji są osoby najuboższe (20% ogółu badanych), mające najniższy poziom dochodów na osobę w rodzinie, którym nie wystarcza na podstawowe potrzeby. Z przedstawionych danych wynika, że w jednej piątej gospodarstw osiągających najniższe dochody na osobę można spodziewać się nie tylko braku rezerw finansowych, ale oczekiwać też postępującej deprivacji potrzeb⁷.

Ciekawe, jak na tle tych danych przedstawiają się możliwości uiszczania opłat mieszkaniowych.

⁷ W przygotowaniu komunikat CBOS nt. oszczędności i pożyczek.

Tabela 10

w procentach

Wskazania respondentów	Czy w ciągu ostatniego roku miał(a) Pan(i) jakieś trudności w uiszczaniu opłat za:		
	mieszkanie/ dom	gaz, elektryczność	telefon
Nigdy	75	80	92
Tak, czasem	16	13	4
Tak, często	7	6	2
W ogóle nie płaciliśmy rachunków	2	1	1

Co czwarte gospodarstwo miewa, przynajmniej czasami, problemy z płaceniem rachunków za mieszkanie, a co piąte - z regulowaniem płatności za gaz i elektryczność. W najlepszej sytuacji są abonenci telefonów. Trzeba jednak pamiętać, że niepłacenie za telefon grozi natychmiastowymi konsekwencjami, a ponadto telefony ciągle jeszcze nie są dobrami powszechnego użytku (ma je 40% ankietowanych).

Tylko nieliczni przyznają się do niepłacenia czynszu i rachunków za energię ciepłą. Natomiast okresowe kłopoty tego rodzaju (często lub czasami) występują - z różnym natężeniem - we wszystkich gospodarstwach, w zależności od ich kondycji finansowej.

Tabela 11

w procentach

Wysokość dochodu na osobę w rodzinie	Czy w ciągu ostatniego roku miał(a) Pan(i) jakieś trudno ci w uiszczaniu opłat za:			
	nigdy	czasem	często	w ogóle nie płaciliśmy rachunków
		mieszkanie/dom		
Poniżej 125 zł	62	18	16	4
125-199	70	22	7	1
200-274	71	18	9	2
275-324	83	12	3	2
325 zł i powyżej	90	9	1	0
		gaz, elektryczno		
Poniżej 125 zł	66	19	13	2
125-199	77	16	7	1
200-274	78	15	7	0
275-324	85	11	3	1
325 zł i powyżej	94	5	1	0

Jeśli chodzi o opłaty mieszkaniowe, deklarowane możliwości płatnicze związane są także z oceną własnej sytuacji materialnej. Okazuje się, że dobre warunki materialne istotnie wpływają na zmniejszenie częstości występowania tego rodzaju problemów, ale nie eliminują zalegania z uiszczaniem należności za zajmowane mieszkanie i zużytą energię cieplną. Przyznają się do tego wprawdzie nieliczni, ale można stąd wnosić, że nie zawsze nie zapłacony rachunek świadczy o kłopotach finansowych.

Tabela 12

w procentach

Ocena warunków materialnych	Czy miał(a) Pan(i) trudno ci z uiszczaniem rachunków za:			
	nigdy	czasem	często	nie płaciliśmy wcale
	mieszkanie/dom			
Złe	61	23	15	2
Średnie	83	14	2	1
Dobre	91	6	0	3
	gaz, elektryczno			
Złe	67	20	11	1
Średnie	86	11	3	0
Dobre	98	1	0	1

Największe problemy z terminowymi opłatami mieszkaniowymi deklarują robotnicy niewykwalifikowani oraz bezrobotni.

Aspiracje ekonomiczne związane z zaspokojeniem potrzeb

Ankietowanych pytaliśmy, ile powinny wynosić miesięczne dochody na osobę w rodzinie, aby można było żyć dostatnio, bez problemów finansowych, ile wystarczyłoby na życie na średnim poziomie, a ile - na zaspokojenie jedynie podstawowych potrzeb.

			CBOS
Ile, według Pana(i), powinny wynosi miesięczne dochody na osobę w Pana(i) rodzinie, aby mo na było:			
	<u>kwiecień '94</u>	<u>kwiecień '95</u>	
	średnia w starych złotych	średnia w nowych złotych	
- zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby	2 381 000	312	
- żyć na średnim poziomie	3 671 000	501	
- żyć dostatnio, bez problemów finansowych	5 843 000	828	

Przypomnijmy, średni dochód na osobę w badanych rodzinach wynosi 245 zł. Oznacza to, że tzw. przeciętna polska rodzina osiąga dochody na osobę poniżej możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb.

Według danych GUS, najniższa emerytura wynosi obecnie 243,40 zł, a przeciętne miesięczne wynagrodzenie w I kwartale '95 wyniosło 662 zł 44 gr. Zdaniem ankietowanych, 4-osobowa rodzina powinna przeznaczyć około 1250 nowych złotych na zaspokojenie podstawowych potrzeb (według deklaracji badanych średni dochód przeciętnej 4-osobowej rodziny wynosi 980 zł).

W porównaniu z rokiem ubiegłym nastąpił wzrost hipotetycznych kwot niezbędnych do zapewnienia różnych poziomów życia. Nie oznacza to jednak wzrostu aspiracji ekonomicznych, w porównywanym okresie bowiem ceny żywności wzrosły o 35%, artykułów nieżywnościowych o 29,1% i usług o 37%. Inflację w skali rocznej szacuje się na 32,1-32,6%⁸. Można więc mówić o realistycznej ocenie kosztów utrzymania i niezbyt wysokich aspiracjach ekonomicznych społeczeństwa, jeśli chodzi o możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb gospodarstwa domowego.

⁸ *Inflacja wyższa od prognozowanej*, "Rzeczpospolita" nr 107, 10 maja '95.

Opinie o wysokości dochodu na osobę, jaki jest niezbędny dla zaspokojenia podstawowych potrzeb rodziny, są bardzo zróżnicowane i współwystępują ze statusem społeczno-zawodowym badanych, ich sytuacją materialną i osiąganymi dochodami. Im wyższy dochód, tym wyższe aspiracje ekonomiczne.

Skalę braków finansowych i deprivacji potrzeb najlepiej ilustruje dystans między osiąganymi dochodami na osobę w rodzinie a wyobrażeniem pożądanego dochodu na osobę, pozwalającego zaspokoić potrzeby materialne gospodarstwa.

Tabela 13

w nowych złotych

Deklarowany dochód na osobę	Pożyczany miesięczny dochód na osobę w rodzinie, aby można było:		
	zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby	żyć na średnim poziomie	żyć dostatnio bez problemów finansowych
Poniżej 125 zł	234	398	676
125-199	260	426	715
200-274	309	476	803
275-324	363	566	868
325 zł i powyżej	378	615	1010

Aspiracje ekonomiczne są zróżnicowane w zależności od statusu społecznego ankietowanych (zawodu, wykształcenia) i miejsca zamieszkania. Większe potrzeby finansowe na zaspokojenie podstawowych potrzeb deklarują, częściej niż pozostali, mieszkańcy miast powyżej 100 tys. ludności oraz badani z wykształceniem średnim i wyższym. Spośród przedstawicieli grup społeczno-zawodowych najniższe aspiracje ekonomiczne związane z zaspokojeniem potrzeb na poziomie podstawowym deklarują bezrobotni (269 zł na osobę), a najwyższe - prywatni przedsiębiorcy oraz kadra kierownicza i inteligencja (po 361 zł na osobę) (por. tabele aneksowe).

W świetle deklaracji respondentów, które dotyczą rzeczywistych i pożądanego dochodów na osobę, przeciętnej polskiej rodzinie brakuje co miesiąc na zaspokojenie podstawowych potrzeb średnio 67 nowych złotych na każdą osobę wchodzącą w skład gospodarstwa domowego.

Reakcje na brak pieniędzy

Większość społeczeństwa ogranicza wydatki na różne cele lub rezygnuje z nich całkowicie. Generalnie - mimo występujących różnic w poszczególnych okresach - stan ten utrzymuje się od kilku lat. Porównując sytuację w latach 1993-1995, można stwierdzić, że marzec '94 był szczególnie ciężki dla gospodarstw domowych. W marcu '95 mniej gospodarstw niż rok temu "zaciskało pasa", ale tyle samo musiało się zadłużyć, korzystać z pomocy krewnych i instytucji pomocy społecznej.

Tabela 14

Czy w poprzednim miesiącu, Pana(i) gospodarstwo domowe było zmuszone czy też nie, ze względu na sytuację finansową:	Odsetek odpowiedzi twierdzących według terminów badań		
	V '93	IV '94	IV '95
- starać się jak najmniej wydawać, ograniczać wydatki	74	85	78
- podejmować dodatkowe prace zarobkowe	12	19	23
- sięgać do oszczędności gotówkowych	17	17	16
- zaciągać pożyczkę	21	20	24
- zwracać się o pomoc do różnych instytucji	9	9	9
- prosić o pomoc rodzinę, krewnych	24	22	23
- rezygnować z wydatków na niektóre cele	59	82	77

W reakcjach respondentów na brak pieniędzy w budżecie domowym przeważa bierność - "zaciskanie pasa", zwracanie się o pomoc, zadłużanie. Aktywną postawę (dodatkowe prace zarobkowe) najczęściej przyjmowali najubożsi (co trzeci osiągający dochody poniżej 125 zł) oraz kadra kierownicza i inteligencja (38%). W pierwszym przypadku jest to walka o utrzymanie się na powierzchni, w drugim - dążenie do poprawienia i tak relatywnie dobrej sytuacji materialnej. W marcu '95 starało się dorobić także 35% bezrobotnych. Oni też w największym stopniu byli wspomagani przez rodzinę (43%). Najczęściej zaś zadłużali się robotnicy niewykwalifikowani (dwie piąte spośród nich).

Z pomocy różnych instytucji najczęściej korzystają mieszkańcy miast do 20 tys. ludności (17%), osoby niżej wykształcone (10% z wykształceniem podstawowym i 15% z zasadniczym zawodowym), bezrobotni (23%).

Co dziesiąty respondent deklaruje, że członkowie jego gospodarstwa domowego nie musieli podejmować prób radzenia sobie z brakiem pieniędzy. Ta grupa jest jednak bardzo zróżnicowana. W jej skład wchodzi zarówno ci, którzy prowadzą życie na wysokim poziomie ekonomicznym, bez trosk i kłopotów finansowych, jak i pogodzeni z biedą, nie podejmujący już żadnych prób walki z nią.

★

★ ★

Wyniki sondaży z ostatnich lat pozwalają na ogólniejsze spostrzeżenie - następuje wyraźne rozwarstwianie społeczeństwa ze względu na zmiany w jego położeniu materialnym. Zwiększa się dystans ekonomiczny między najlepiej i najgorzej wykształconymi oraz wykwalifikowanymi grupami społecznymi. Wskazania respondentów dowodzą, że narasta poczucie upośledzenia finansowego osób niżej wykształconych, nisko kwalifikowanych oraz bezrobotnych. Jednocześnie daje się zauważyć wzrost poczucia bezpieczeństwa materialnego wśród wysoko wykształconych i wykwalifikowanych, kadry kierowniczej i inteligencji, uczniów i studentów, a także pracowników umysłowych niższego szczebla.

Ciekawe, że gorzej niż przed rokiem oceniają swoje warunki finansowe prywatni przedsiębiorcy. Połowa spośród nich przeznaczają wszystkie dochody na podstawowe potrzeby rodziny (przed rokiem co czwarty), 37% stwierdza, że obecnie żyje im się gorzej niż rok temu, 15% jest zdania, że osiąga dochody wyższe niż przeciętne (przed rokiem - 24%). Dla ścisłości trzeba dodać, że jest to grupa nieliczna (48 osób) i dlatego należy powstrzymać się przed ogólnymi wnioskami. Można jednak zaryzykować tezę, że coraz trudniej - być może w wyniku konkurencji - drobnym przedsiębiorcom (tylko tacy biorą udział w sondażu) zarobić duże pieniądze, dające poczucie bezpieczeństwa materialnego.

Należy liczyć się z tym, że ludzie mają tendencję do zaniżania swoich dochodów i sceptycznej oceny własnej sytuacji materialnej. Jednocześnie trzeba podkreślić, że ankietowani są konsekwentni w odpowiedziach na różne pytania dotyczące kondycji materialnej (zawarte w ostatnim sondażu, jak i w badaniach z lat poprzednich). Podnosi to wiarygodność danych oraz pozwala wysnuć ogólniejszy wniosek, że większość gospodarstw domowych żyje w poczuciu upośledzenia finansowego i stan ten nie zmienia się od lat.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. bielsko-podlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Czy w porównaniu z sytuacją sprzed 12 miesięcy Panu(i) i Pana(i) rodzinie żyje się: 1 - lepiej; 2 - tak samo jak rok temu; 3 - gorzej (%)

	1	2	3	Liczba osób
Ogółem	9	36	55	1170
Płeć				
Mężczyźni	8	39	53	554
Kobiety	10	34	57	616
Wiek				
do 24 lat	15	44	41	164
25-34	11	42	47	225
35-44	8	28	64	258
45-54	6	32	63	185
55-64	6	38	56	181
65 lat i więcej	6	38	56	151
Miejsce zamieszkania				
Wieś	6	38	55	438
Miasto do 20 tys.	12	33	55	148
od 21 do 100 tys.	9	39	52	215
101-500 tys.	9	35	56	227
501 tys. i więcej mieszk.	13	32	55	141
Region				
Północny	12	31	57	128
Zachodni	7	38	55	143
Środkowozachodni	6	37	57	171
Środkowy	12	34	54	219
Wschodni	9	43	48	135
Południowo-wschodni	6	38	55	190
Południowo-zachodni	9	34	57	184
Wykształcenie				
Podstawowe	6	36	58	405
Zasadnicze zawodowe	10	33	57	319
Średnie	9	36	55	355
Wyższe	16	49	34	90
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	20	41	40	70
Prac.umysł.niż.szczebła	9	46	45	109
Pracownicy fiz.- umysł.	13	32	55	82
Robotnicy wykwalifikowani	6	43	51	103
Robotnicy niewykwalifik.	0	26	74	75
Rolnicy	8	35	57	88
Prywatni przedsiębiorcy	15	47	37	48
Bierni zawodowo				
Renciści i emeryci	6	36	59	354
Uczniowie i studenci	19	39	42	53
Bezrobotni	10	26	65	122
Gospodynie domowe i inni	9	38	52	60
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	7	40	53	146
Sektor państwowy	5	36	59	140
Sektor prywatny	15	37	48	173
Spółdzielczość	13	45	42	45
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 125 zł	6	25	68	223
125 - 199	6	30	64	192
200 - 274	7	37	56	310
275 - 324	9	45	46	162
325 i powyżej	15	47	39	214
Ocena własnych war. mater.				
Złe	4	23	73	479
Średnie	10	40	49	526
Dobre	19	63	18	157
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	10	35	56	69
Raz w tygodniu	8	38	55	697
Kilka razy w roku	11	33	56	287
W ogóle nie uczestniczy	10	38	51	115
Poglądy polityczne				
Lewica	11	33	57	235
Centrum	9	35	56	339
Prawica	11	39	50	263
Trudno powiedzieć	5	38	57	332

Tabela 2. Które z wymienionych określeń najlepiej charakteryzuje sposób gospodarowania pieniędzmi w Pana(i) gospodarstwie domowym? 1 - Żyjemy bardzo biednie - nie starcza mi (nam) nawet na podstawowe potrzeby; 2 - Żyjemy skromnie - musimy na co dzień bardzo oszczędnie gospodarować; 3 - Żyjemy średnio - starcza nam na co dzień, ale musimy oszczędzać na poważniejsze zakupy; 4 - Żyjemy dobrze - starcza nam na wiele bez specjalnego oszczędzania; 5 - Żyjemy bardzo dobrze - mogę (możemy) pozwolić sobie na pewien luksus (%)

	1	2	3	4	5	Liczba osób
Ogółem	9	42	45	3	1	1177
Płeć						
Mężczyźni	9	40	47	3	1	556
Kobiety	9	44	43	3	0	621
Wiek						
do 24 lat	4	34	56	6	0	164
25-34	8	44	44	3	1	227
35-44	11	36	52	1	0	259
45-54	10	46	40	4	1	185
55-64	7	50	37	4	2	182
65 lat i więcej	11	45	39	4	0	153
Miejsce zamieszkania						
Wieś	10	51	37	2	0	442
Miasto do 20 tys.	9	35	52	4	1	148
od 21 do 100 tys.	8	40	47	2	2	215
101-500 tys.	8	36	51	4	1	230
501 tys.i więcej mieszk.	7	34	50	9	0	141
Region						
Północny	10	41	45	4	0	128
Zachodni	6	41	49	4	1	144
Środkowo-zachodni	9	41	45	4	1	171
Środkowy	11	39	43	5	1	220
Wschodni	8	38	51	1	1	139
Południowo-wschodni	9	50	39	1	0	191
Południowo-zachodni	8	44	45	2	0	184
Wykształcenie						
Podstawowe	15	48	33	2	1	409
Zasadnicze zawodowe	9	45	45	1	0	321
Średnie	4	35	57	3	0	356
Wyższe	0	27	51	19	4	90
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	25	63	8	4	70
Prac.umysł.niż.szczębla	0	33	63	4	0	109
Pracownicy fiz.- umysł.	3	39	55	3	0	82
Robotnicy wykwalifikowani	7	46	46	2	0	103
Robotnicy niewykwalifik.	18	53	28	1	0	75
Rolnicy	8	39	52	1	1	88
Prywatni przedsiębiorcy	0	19	67	7	7	48
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	10	49	39	2	0	357
Uczniowie i studenci	0	25	58	17	0	53
Bezrobotni	28	46	25	0	1	124
Gospodynie domowe i inni	7	49	41	3	0	61
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	3	38	56	3	0	146
Sektor państwowy	7	40	52	1	0	140
Sektor prywatny	4	35	52	6	3	173
Spółdzielczość	4	42	47	7	0	45
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	19	53	27	0	0	226
125 - 199	10	52	37	0	0	193
200 - 274	10	47	42	1	0	313
275 - 324	4	35	59	2	0	162
325 i powyżej	1	22	62	12	3	214
Ocena własnych war. mater.						
Złe	19	57	23	0	0	483
Średnie	2	38	59	1	0	527
Dobre	0	9	67	19	4	159
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	12	47	37	4	0	69
Raz w tygodniu	7	45	45	2	1	702
Kilka razy w roku	12	37	47	3	0	288
W ogóle nie uczestniczy	9	34	45	9	3	116
Poglądy polityczne						
Lewica	9	39	46	6	0	235
Centrum	5	39	52	2	1	341
Prawica	5	43	46	6	1	263
Trudno powiedzieć	16	46	37	1	0	337

Tabela 3. Na co wydawano pieniądze w Pana(i) gospodarstwie domowym w ciągu ostatniego półrocza? 1 - W całości na bieżące potrzeby rodziny; 2 - Część na bieżące potrzeby rodziny, a część odkładaliśmy; 3 - Część na bieżące potrzeby rodziny, a część inwestowaliśmy w coś, co powinno przynieść dochód (w założenie lub rozwój własnego interesu, w zakup akcji itp); 4 - Część na bieżące potrzeby rodziny, część odkładaliśmy, a część inwestowaliśmy; 5 - Inaczej

	(%)					Liczba osób
	1	2	3	4	5	
Ogółem	76	12	8	3	1	1175
Płeć						
Meżczyźni	77	9	9	4	1	556
Kobiety	75	15	7	3	0	619
Wiek						
do 24 lat	65	19	13	2	1	164
25-34	74	13	8	5	0	227
35-44	76	8	11	4	1	259
45-54	82	8	8	2	0	183
55-64	85	10	2	3	0	182
65 lat i więcej	76	15	5	3	1	153
Miejsce zamieszkania						
Wieś	81	10	6	2	0	442
Miasto do 20 tys.	68	16	13	3	0	148
od 21 do 100 tys.	76	13	7	3	1	213
101-500 tys.	74	13	9	3	1	230
501 tys. i więcej mieszk.	71	13	9	6	1	141
Region						
Północny	75	16	6	2	0	128
Zachodni	73	10	12	3	1	144
Środkowozachodni	78	9	9	4	0	171
Środkowy	71	15	9	4	1	218
Wschodni	80	9	7	4	1	139
Południowo-wschodni	81	15	3	0	0	191
Południowo-zachodni	75	10	10	5	0	184
Wykształcenie						
Podstawowe	83	11	4	2	0	409
Zasadnicze zawodowe	82	7	8	3	1	321
Średnie	70	15	10	4	0	356
Wyższe	49	24	18	7	1	88
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	56	21	14	8	1	70
Prac.umysł.niż.szczebła	69	17	5	7	1	109
Pracownicy fiz.- umysł.	69	19	8	3	1	82
Robotnicy wykwalifikowani	80	11	4	6	0	101
Robotnicy niewykwalifik.	95	0	4	1	0	75
Rolnicy	73	9	16	1	1	88
Prywatni przedsiębiorcy	50	12	34	5	0	48
Bierni zawodowo						
Renciści i emeryci	83	11	4	2	1	357
Uczniowie i studenci	48	25	16	7	3	53
Bezrobotni	90	7	2	0	1	124
Gospodynie domowe i inni	72	14	12	2	0	61
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	74	13	11	2	1	146
Sektor państwowy	77	15	6	2	1	140
Sektor prywatny	68	10	12	10	0	171
Spółdzielczość	62	21	11	7	0	45
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 125 zł	90	6	4	1	0	226
125 - 199	85	9	3	1	2	193
200 - 274	79	9	9	3	0	313
275 - 324	74	14	10	0	1	162
325 i powyżej	54	24	12	9	1	213
Ocena własnych war. mater.						
Złe	92	5	2	1	1	483
Średnie	75	14	9	2	0	527
Dobre	31	28	23	17	2	157
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	80	10	5	2	3	69
Raz w tygodniu	76	13	8	3	0	702
Kilka razy w roku	76	10	10	3	1	286
W ogóle nie uczestniczy	75	13	5	8	0	116
Poglądy polityczne						
Lewica	74	15	7	4	0	234
Centrum	72	12	11	4	1	341
Prawica	75	11	10	4	0	263
Trudno powiedzieć	83	11	4	1	1	337

Tabela 4. Ile pieniędzy wydaje się miesięcznie w Pana(i) gospodarstwie domowym na żywność - w tym również na stołówki, obiady poza domem?

(%)

	Średnia w tys. starych złoty	Liczba osób
Ogółem	4120	1088
Płeć		
Mężczyźni	4123	507
Kobiety	4118	582
Wiek		
do 24 lat	4037	139
25-34	4039	209
35-44	4631	245
45-54	4471	170
55-64	3940	177
65 lat i więcej	3245	142
Miejsce zamieszkania		
Wieś	3610	409
Miasto do 20 tys.	4290	129
od 21 do 100 tys.	4285	198
101-500 tys.	4265	220
501 tys. i więcej mieszk.	5050	131
Region		
Północny	4533	118
Zachodni	4567	124
Środkowozachodni	4323	165
Środkowy	4222	184
Wschodni	3432	130
Południowo-wschodni	3850	183
Południowo-zachodni	3996	174
Wykształcenie		
Podstawowe	3467	372
Zasadnicze zawodowe	3930	293
Średnie	4588	336
Wyższe	5731	87
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	5468	67
Prac.umysł.niż.szczebła	5052	108
Pracownicy fiz.- umysł.	4353	78
Robotnicy wykwalifikowani	4146	93
Robotnicy niewykwalifik.	3691	71
Rolnicy	3706	72
Prywatni przedsiębiorcy	6341	43
Bierni zawodowo		
Renciści i emeryci	3603	342
Uczniowie i studenci	4127	47
Bezrobotni	3616	107
Gospodynie domowe i inni	3960	58
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	4607	140
Sektor państwowy	4496	130
Sektor prywatny	5093	159
Spółdzielczość	4408	43
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 125 zł	3277	216
125 - 199	3746	176
200 - 274	3816	297
275 - 324	4574	157
325 i powyżej	5204	205
Ocena własnych war. mater.		
Złe	3647	437
Średnie	4216	497
Dobre	5288	146
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	3814	64
Raz w tygodniu	4026	659
Kilka razy w roku	4339	264
W ogóle nie uczestniczy	4394	100
Poglądy polityczne		
Lewica	4407	227
Centrum	4140	312
Prawica	4348	249
Trudno powiedzieć	3695	299

Tabela 5. Ile pieniędzy wydaje się miesięcznie w Pana(i) gospodarstwie domowym na utrzymanie mieszkania, domu, tj. opał lub inne ogrzewanie, światło, gaz, czynsz, komorne, opłata za wynajmowane mieszkanie, pokój?

	Średnia w tys. starych złotych	Liczba osób
Ogółem	2217	1131
Płeć		
Mężczyźni	2151	533
Kobiety	2275	598
Wiek		
do 24 lat	2301	150
25-34	2251	219
35-44	2451	251
45-54	2366	180
55-64	2068	178
65 lat i więcej	1698	149
Miejsce zamieszkania		
Wies	1846	423
Miasto do 20 tys.	2651	134
od 21 do 100 tys.	2370	208
101-500 tys.	2305	226
501 tys. i więcej mieszk.	2539	139
Region		
Północny	2417	124
Zachodni	2382	140
Środkowozachodni	2312	166
Środkowy	2191	202
Wschodni	2075	134
Południowo-wschodni	2045	185
Południowo-zachodni	2174	180
Wykształcenie		
Podstawowe	1859	387
Zasadnicze zawodowe	2074	305
Średnie	2576	351
Wyższe	2864	87
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier. i inteligencja	2870	69
Prac. umysł. niż. szczebla	2530	109
Pracownicy fiz. - umysł.	2369	79
Robotnicy wykwalifikowani	2061	99
Robotnicy niewykwalifik.	1971	71
Rolnicy	2438	82
Prywatni przedsiębiorcy	3402	45
Bierni zawodowo		
Renciści i emeryci	1893	348
Uczniowie i studenci	2308	48
Bezrobotni	2192	116
Gospodynie domowe i inni	1854	58
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	2554	144
Sektor państwowy	2204	134
Sektor prywatny	2756	166
Spółdzielczość	2203	43
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 125 zł	1791	216
125 - 199	1938	188
200 - 274	2210	308
275 - 324	2480	158
325 i powyżej	2597	212
Ocena własnych war. mater.		
Złe	2122	458
Średnie	2156	513
Dobre	2748	153
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	2224	65
Raz w tygodniu	2190	680
Kilka razy w roku	2253	273
W ogóle nie uczestniczy	2279	111
Poglądy polityczne		
Lewica	2277	234
Centrum	2383	326
Prawica	2224	255
Trudno powiedzieć	1995	316

Tabela 6. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było zaspokajać jedynie podstawowe potrzeby?

(%)

	Średnia w tys. starych złotych	Liczba osób
Ogółem	3124	1152
Płeć		
Mężczyźni	3181	548
Kobiety	3073	603
Wiek		
do 24 lat	3060	159
25-34	2916	224
35-44	2976	253
45-54	3432	179
55-64	3273	181
65 lat i więcej	3251	150
Miejsce zamieszkania		
Wieś	2736	429
Miasto do 20 tys.	3083	145
od 21 do 100 tys.	3032	213
101-500 tys.	3404	227
501 tys. i więcej mieszk.	4060	137
Region		
Północny	2821	125
Zachodni	3245	139
Środkowozachodni	2823	170
Środkowy	3800	210
Wschodni	2833	136
Południowo-wschodni	2900	189
Południowo-zachodni	3196	182
Wykształcenie		
Podstawowe	2850	396
Zasadnicze zawodowe	2871	315
Średnie	3544	351
Wyższe	3583	90
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier. i inteligencja	3611	70
Prac. umysł. niż. szczebla	3410	107
Pracownicy fiz. - umysł.	3516	82
Robotnicy wykwalifikowani	2916	102
Robotnicy niewykwalifik.	2874	73
Rolnicy	2816	84
Prywatni przedsiębiorcy	3612	47
Bierni zawodowo		
Rencjści i emeryci	3192	350
Uczniowie i studenci	3264	48
Bezrobotni	2689	122
Gospodynie domowe i inni	2595	60
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	3386	144
Sektor państwowy	3101	136
Sektor prywatny	3417	171
Spółdzielczość	3032	45
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 125 zł	2337	225
125 - 199	2605	193
200 - 274	3088	307
275 - 324	3626	158
325 i powyżej	3782	210
Ocena własnych war. mater.		
Złe	3005	472
Średnie	3210	520
Dobre	3221	153
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	3084	66
Raz w tygodniu	2948	691
Kilka razy w roku	3197	280
W ogóle nie uczestniczy	3955	113
Poglądy polityczne		
Lewica	3231	234
Centrum	3157	331
Prawica	3188	263
Trudno powiedzieć	2941	323

Tabela 7. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na osobę w rodzinie, aby można było żyć na średnim poziomie? (%)

	Średnia w tys. starych złotych	Liczba osób
Ogółem	5014	1150
Płeć		
Mężczyźni	4950	542
Kobiety	5072	608
Wiek		
do 24 lat	4711	159
25-34	5023	225
35-44	4868	253
45-54	5493	180
55-64	5060	179
65 lat i więcej	5006	149
Miejsce zamieszkania		
Wieś	4420	426
Miasto do 20 tys.	5283	145
od 21 do 100 tys.	4686	213
101-500 tys.	5451	227
501 tys. i więcej mieszk.	6360	138
Region		
Północny	4382	123
Zachodni	5586	143
Środkowo-zachodni	4732	171
Środkowy	5890	206
Wschodni	4211	135
Południowo-wschodni	4798	190
Południowo-zachodni	5088	182
Wykształcenie		
Podstawowe	4627	389
Zasadnicze zawodowe	4348	317
Średnie	5917	353
Wyższe	5516	90
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier. i inteligencja	5533	70
Prac. umysł. niż. szczebla	5695	109
Pracownicy fiz. - umysł.	6339	82
Robotnicy wykwalifikowani	4735	102
Robotnicy niewykwalifik.	4727	73
Rolnicy	4842	85
Prywatni przedsiębiorcy	5712	47
Bierni zawodowo		
Renciści i emeryci	4808	347
Uczniowie i studenci	4778	48
Bezrobotni	4413	120
Gospodynie domowe i inni	4271	60
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	5657	145
Sektor państwowy	4965	138
Sektor prywatny	5768	172
Spółdzielczość	4833	45
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 125 zł	3979	223
125 - 199	4256	190
200 - 274	4759	304
275 - 324	5661	160
325 i powyżej	6146	212
Ocena własnych war. mater.		
Złe	4961	468
Średnie	4987	521
Dobre	5290	154
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	4822	67
Raz w tygodniu	4720	689
Kilka razy w roku	5228	280
W ogóle nie uczestniczy	6099	112
Poglądy polityczne		
Lewica	5345	235
Centrum	4815	332
Prawica	5071	263
Trudno powiedzieć	4883	319

Tabela 8. Ile, według Pana(i), powinny wynosić miesięczne dochody na osobę w Pana(i) rodzinie, aby można było żyć dostatnio, bez problemów finansowych? (%)

	Średnia w tys. złotych	Liczba osób
Ogółem	8283	1149
Płeć		
Mężczyźni	8180	545
Kobiety	8375	604
Wiek		
do 24 lat	8223	162
25-34	8280	225
35-44	8483	254
45-54	8663	175
55-64	7963	179
65 lat i więcej	8075	148
Miejsce zamieszkania		
Wieś	7552	426
Miasto do 20 tys.	8505	145
od 21 do 100 tys.	7499	211
101-500 tys.	9256	226
501 tys. i więcej mieszk.	9892	140
Region		
Północny	7744	126
Zachodni	9718	140
Środkowo-zachodni	7501	171
Środkowy	9485	209
Wschodni	6423	135
Południowo-wschodni	7757	188
Południowo-zachodni	8836	180
Wykształcenie		
Podstawowe	7564	392
Zasadnicze zawodowe	6952	316
Średnie	10124	351
Wyższe	8940	89
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier., inteligencja	10097	69
Prac. umysł. niż. szczebla	10174	108
Pracownicy fiz. - umysł.	10292	82
Robotnicy wykwalifikowani	7285	102
Robotnicy niewykwalifik.	6607	73
Rolnicy	8639	84
Prywatni przedsiębiorcy	9686	47
Bierni zawodowo		
Renciści i emeryci	7594	347
Uczniowie i studenci	8241	50
Bezrobotni	8080	120
Gospodynie domowe i inni	6507	60
Pracujący poza rolnictwem		
Sfera budżetowa	9730	144
Sektor państwowy	7672	136
Sektor prywatny	9420	170
Spółdzielczość	9350	45
Dochody na jedną osobę		
Poniżej 125 zł	6756	223
125 - 199	7154	192
200 - 274	8026	304
275 - 324	8682	157
325 i powyżej	10099	209
Ocena własnych war. mater.		
Złe	8310	472
Średnie	8081	516
Dobre	8938	155
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	7944	68
Raz w tygodniu	7915	686
Kilka razy w roku	8556	279
W ogóle nie uczestniczy	9403	114
Poglądy polityczne		
Lewica	9289	233
Centrum	7635	334
Prawica	8143	261
Trudno powiedzieć	8271	321